

הקדוש ישראל וקסר ז"ל.

מכתב אל המערכת

משים אני הפעם את עצמי שליח למסור לכם בשביל "הרמון" שני דברים, מעשה ידיו של סופר מתחיל, ישראל וקסר שמו. שארית יקרה היא לי מזכרת יגון רבי מימי הרעה הקרובים, ואתם אל נא תמנעו מתת לה מקום בעתונכם. הצעיר ההוא אשר אתם גם לא שמעתם את שמעו, נוצר לגדולות. בכל אשר יצא מעטו – יש להכיר מיד סמני "בן נשר". אוירו – אויר שלמעלה, מקום "אבני שיש טהור", ומעופו אדיר וחפשי. סופר זה אלו נתקים לנו – מי יודע מה רב הטוב אשר העניק לספרותנו. לאסוננו נלקח מאתנו בלא עתו. המעשה בצעיר זה קצר ונורא, וכדאי לשים לו בזה זכרון.

לפני ארבע שנים (בראשית האביב שנת 1919, כמדומה), בעודני באודיסא, הובא לפני בחור אחד, ארוך ורזה ושחום ובעל עינים עמוקות וקודחות – סופר מתחיל. הבחור מסר לידי בשתיקה מכתב המלצה מאת אנ"ש בבאקו, מקום מגורי הבחור באותו זמן, וביחד עם זה – גם חבילה קטנה של כתבים, לשם "חות דעת". מסר בשתיקה ויצא בשתיקה – על מנת לחזור לקבל מידי את כתביו ולשמוע חות דעתי. הכתבים היו כתובים יהודית, ותכנם – אגדות ומעשיות לגדולים ולקטנים. כמעט עיינתי בהם – ואשתומם: מימי לא נודמן לי לקרא כזאת בכתבי מתחיל. דמיון עז ולוהט, מעוף הברק, בטחון ידי חרות הרוח, סגנון נוקב וחותר – ממש תער מלטש. ומה שהפליא ביותר: אותה בגרות הרוח! אין זאת כי אם שבעת מדורי הגיהנם של החיים וחמשים שערי הבינה שלהם עומדים כבר מאחורי "מתחיל" זה. – ומיד אמרתי בלבי: נשר!

ובשוב אלי הבחור מקץ ימים מועטים, נסיתי לפתוח פיו – אך לשוא. הוא עמד בשתיקתו. עיניו השחורות והגדולות קדחו והוא שתק. על הפרטים המעטים שנודעו לי עליו בראשונה מתוך מכתב ההמלצה לא נוסף לי מאומה. נודע לי כי עסק הבחור בזמן האחרון בבאקו בהוראה עברית וגם פרסם באיזו עתון עברי, שיצא שם דרך ארעי, שנים שלשה דברי ספרות מנסיונותיו הראשונים, וכי עתה הוא מרבה לכתוב יהודית ומביני דבר מנבאים לו עתידות – ולא יותר.

והבחור שוב יצא בשתיקה ולא חזר עוד. מקצת מכתביו, שלא הספיקה לי השעה לעבור עליהם, נשארי בידי, ואולם הבחור לא יסף להראות. חקרתי ודרשתי אחריו, שאלתי לו את כל יודעי ומכירי: הראיתם ואם ידעתם בחור כזה וכזה? – איש לא ראה ולא ידע. אבד הבחור ואיננו. והרע מזה, כי גם הצעיר בן-לוי, אשר הביאו אל ביתי ראשונה – והוא אחד משומעי שעורי בבית מדרש למורים באודיסא – נעלם גם הוא פתאם. הוא חלה אז, כמדומה, ויצא אל מקום לא ידעתי.

ויהי היום – אחד מן הימים הנוראים של אותו הזמן באודיסא – ואני שבתי עם חשכה ממלאכתי בעיר אל ביתי. הימים היו, כאמור, ימי אימה חשכה ומחתה. מקרוב ומרחוק הגיעו שמועות הרג ואבדן. גדודי "הלבנים" "והצהובים" (האוקריינים) ולהקות שודדים ורוצחים מכל המינים פשטו בכל ערי ישראל אשר בנגב להרוג ולהשמיד. הלילות באודיסא היו אפלים מבית ומחוץ, ללא נר וללא פנס. כל פנת רחוב – מוקש מות, וכל דמות באה לקראתך – צלם בלהות. כי ישוב איש אל ביתו לפנות ערב ובגדיו עליו – וברך "הגומל". ובשובי אל ביתי באחד מן הערבים ההם – הדבר היה, כמדומה, בראשית הסתו – ואני עיף ורצוף ומדוכא, כל עוד נפשי בי, נתקלתי פתאם בפרוודור האפל בשתי בבואות זרות לי, שעמדו לפני פתח מעוני.

מי כאן?

אין עונה. נשמעו רק יבבות מקוטעות, חשאיות, מחונקות.

הבאתי את הבבואות הביתה. לאורה הדל של פתילת השמן המהבהבת שהעליתי – מלאכה לא קלה באותם הימים – נגלו לי פני שלד מת של איזה עלם צמוק ומשוחף (איפה ראיתי את הפנים האלה?) ועלמה עטופה שחורים על ידו. שניהם יבבו בחשאי ושניהם רעדו בכל גופם.

מה להם פה בשעת סכנה זו? ומי הם?

העלם הסביר לי מתוך הברות מקוטעות טרופות ביבבות מחונקות, שהוא הוא אחד משומעי שעורי מלשעבר (כל כך נשתנה בירחים אחדים עד שלא הכרתיו!). והוא הוא שהביא גם אותו הבחור בעל הכתבים אל ביתי, והעלמה הבאה עמו אחותו היא, ושניהם באו עתה לקחת מידי את יתר כתבי אחיהם...

הוא טרם כלה ומן הזוית האפלה שכנגדי-כאלו נצנצו רגע אחד שתי עינים גדולות וקודחות ובשרי סמר מפחד.

– היאך! – נתתי על העלם בקולי – האתה הוא אחיו של בעל הכתבים? ומדוע לא הגדת לי? והיכן הוא עתה? היכן הוא? היכן?

השאלות יצאו מפי בלי חשבון ודעת. לבי כבר נבא לי היכן הוא, ואולם אותו הלב עצמו הוא ששם את השאלות הטרופות בפי, כדי להרחיק את הקץ, כדי לטשטש את נבואתו הרעה.

ומה שהיה לי כמעט ברור מתוך הרגשה סתומה – נתפרש לי מיד בפרוטרוט מפי האח והאחות. אחיהם בעל הכתבים לא חזר אלי בזמנו מפני הבושה. נזהר היה מהיות לטרף על מי שהוא. בישן היה ושתקן. כמעט אלם, במסבת זרים, ואף על פי כן היה נואם מצוין ברבים. הוא היה כמו כן גא מבפנים, יודע כחו ומכיר את ערכו, וענותן ושפל ברוך מבחוץ, נוח לבריות ונכנע לחברים. בכלל – איש הפכים. אביו – רב ירא וחרד בעירה קטנה בפלך קיוב, ואמו – אשה עדינה חפשיה בדעות קצת ומשכלת הוריו ראו את בנם בנערותו כפגום-כשרונות ואמרו ללמדו אומנות, אך הוא – חשקה נפשו בתורה וברח מביתו עוד בהיותו רך וצעיר, התגולל בכפרים ובעירות ושגה בספרים. בשקידתו הגדולה קנה לו מעט תורה ודעת ובמקומו יצא לו שם כבחור מצוין.

לשם פרנסה עסק בהוראה, כנהוג. בשנים הראשונות להתעוררות כשרונו הספרותי כתב עברית, אך לא זכה לפרסם דבר חשוב בשפה זו. לבסוף נתן כשרונו ליהודית – וראה ברכה. הוא נשא את נפשו לגדולות ובכחו בטח. הספרות היתה ראש מאוייו, והיצירה – נשמת אפו. את רוחו העז והסוער שפך לא רק בדברי ספרות, כי אם גם במכתביו הנפלאים אשר כתב להוריו ולכל הקרובים ללבבו. כל ימיו לא אמר נואש מעשות את הלשון העברית כלי שרת לרוחו, ואולם מהחמירו על עצמו דחה את הדבר מיום ליום, עד קנותו לו שלמות רבה בלשון הזאת והיתה בידו כחמר ביד היוצר. לשם כך יצא מבאקו, הוא המקום שנתגלגל לשם בתור מורה עברי, ובא לאודיסה, למקום סופרים עברים בעת ההיא, ואז גם הובא לביתי. ובעודנו עושה כה וכה טלטלוהו צרכי פרנסתו לעירה קטנה, לקריבויה-אוזירו (פלך חרסון) להורות שם עברית בגמנסיון. במקום ההוא שמשה גם אחותו בתור גננת עברית. ובכ"ד אייר שנת 1919, בפשוט על קריבויה-אוזירו להקת קוזקים ויעשו ביהודים הרג רב – נפל גם הסופר המתחיל ישראל וקסר בנופלים.

איש, כמובן, לא ידע את האבדה ולא הרגיש בה. "מתחיל" שכמעט לא התחיל עוד – מי ישים לו לב? ואולם בגלל כך לא ימעט ערך האבדה. בתוך העזבון הספרותי של הנרצח מצאתי הרבה מרגליות, מהם ספורים, מהם אגדות ומעשיות ומשלים לגדולים ולקטנים, ומהם גם דרמות, וחותרם הכשרון הגדול והאמתי, הכשרון הנקי מכל זיוף, טבוע על כלם. פה ושם מנצנצים גם נצנוצי גאונות. אפשר למצא בהם, כמובן, פגימות וסרכות, יש גם מקומות של כשלון, ויש גם אשר תכוה האזן פתאם מפני צרוף מוטעה – ואולם אף לא תג אחד של בנליות ושבלונה. יש בסגנונו מציגה חדשה, בלתי ידועה לי עד עתה בספרותנו, מציגה חריפה ומתמיהה, שאני מתקשה מאד למצוא הגדרה לה. צרוף נפלא היא של זרות רחוקה, "חיצונית", זרות דקה ומעודנת, מוקדחה מגובה טהור וזך, ושל פשטות בריאה ויפה, הקרובה לנו מאד מאד, פשטות באה "מבית", מגנזי העם וממטמוניו. מין פקחות הוזה ופריצות טהורה וצנועה יש בו, מין בינה יתרה, שהיא קרה ולוהטת כאחד. יש אשר יבהיק פסוק אחד כברק – והאיר עד מעמקי תהום.

מכל החבילה בחרתי – ברשות היורשים – לשלוח לכם שני דברים קטנים (לשבעת הימים, הדמעה האחרונה) שנמצא להם במקרה מתרגם מצוין; אבל לא אכחד, כי ספק גדול הוא, אם יש "בתרומה" קטנה זו כדי להטעימכם מכל טעמו של כשרון בעליה המוזר והנפלא. ולא רק מפני ששני הדברים האלה אין בהם עדין מכל סגולות הכשרון ההוא, (אדרבה, הם אינם כלל מן ה"עדיית"), אלא גם משום שהמתרגם, עם כל תפארת שפתו ורוממותה, עדין לא הצליח לכרוך בתוכה גם את היסוד השני, המפעפע בכל סגנון המקורי – היסוד העז והפשוט, זה היורה כחץ ופוגע באישון לאלתר ומיד. ואולם מי יודע, אולי בעטיה של השפה היא, ולא באשמת המתרגם. הבה נקוה, כי בבצע יורשי המנוח את מומתם, להוציא קובץ מבחר כתביו של המנוח בשתי הלשונות כאחד, בגופם היהודי ובתרגומם העברי, והכיר קהלנו את כל ערך האבדה אשר לנו במות עלינו ישראל וקסר – והוא טרם החל עוד לחיות את חייו האמתיים – חיי אמן יוצר בתוך עמו. תנוח נשמתו צרורה בצרור החיים.